

ПОСЛОВАЊЕ ГРБЉАНА У КОТОРУ КРАЈЕМ XIV И ТОКОМ XV ВЕКА

Проф. др Драги Маликовић

Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, Косовска Митровица

Апстракт: Слободни сељаци са територије Грбаљске жупе са которском властелом, који су били власници земље на којој су Грбљани живели и од чије су се обраде најчешће и издржавали, читавим средњим веком нису били, како је већ познато, у добрим односима. Зато су у суседни Котор Грбљани, крајем XIV и током XV века, најчешће одлазили само пословно, да не кажемо онда кад су морали. Те њихове пословне контакте са которским институцијама крајем XIV и током XV века региструје и релативно скромна грађа которског Архива и доступна литература, па нам се зато чини интересантним да о томе поднесемо нешто конкретнији извештај и широј читалачкој публици.

Кључне речи: Котор, Грбаљ, Доњи Грбаљ, Горњи Грбаљ, Ластва, Которани, Грбљани.

Крајем XIV и током XV века, упркос променама и борбама око превласти појединих околних великаша и Млетачке републике, припрема Котора је непрестано јачала. Она је наставила да се развија истим оним темпом који је био видан и током тринаестог и четрнаестог века, кад су каравани из Брскова, Звечана, Рудника, Новог Брда и Трепче, са контингентима сребра, олова, бакра и злата стизали у Котор. Которски једрењаци су даље разносили ову робу у готово све луке Средоземља. У ту сврху су у которском бродоградилушту готово даноноћно време израђиване све врсте бродова једрењака и путничких каравела. У истом бродоградилушту су израђиване и све друге врсте пловила, фусте, грипиви, скабе, марцилијане или караке.¹

У исто време, како је познато, односи Грбља и Котора били су пуни трзавица и неспоразума. Сукоби су постали још израженији после 1420. године, када је Котор признао врховну власт Венеције. Тада су се Грбљани жалили дужду јер су которски племићи повећавали мере тежине на штету тамошњих сељака. На то је Которско веће 1431. године у Венецију послало тужбу, јер су се Жупљани сакупљали на зборове,

¹ М. Злоковић, *Бродоградилушта у Боки*, Годишњак ПМК VIII (1959), 72–3.

„који су увек били узрок зала и устанака”. Млетачки дужд, који је увек кад је то било могуће, тежио да задовољи обе стране, одговори „да неће сељаке Грбља лишавати зборова који имају управне или фискалне сврхе”, али да на тим зборовима морају присуствовати и три или четири племића. У исто време, у Венецији су тамошњем дужду стигли грбљаски изасланици Радич Друшковић и Андрија Батут, и од њега су 28. јуна 1432. године издејствовали „*secundum privilegium illorum de Zirra*”. Од дужда су грбљаски емисари били обавештени да су се которски племићи њему већ жалили на Грбљане, да су своје приходе увећавали „уводећи лаке мере”, као и да Жупљанима одузимају земљу и терају их са прадедовских поседа. У ту сврху у Венецију је стигао и которски изасланик Лука де Пасквалис, пун жалби на грбљаско становништво који Котору нису плаћали „дужне данке и незаконито скупљају зборове”.²

После овако живе дипломатске активности „тројица Грбљана морала су бити прогнана са породицама” у року од три дана под претњом смртне казне. На то су се 25. новембра 1433. године 220 грбљаских домаћина заклели „да неће зборове сакупљати” и да ће „у свему кнезу служити”. После овога су Которани мирно уживали власт над Грбљаском жупом и несметано убирали све приходе и работе од тамошњих сељака. Тако је 1440. године пред которским кнезом у решавању парнице око земље у Грбљу био изабран суд добрих људи („*arbitri arbitratores et compositores*”) од четири племића и четири сељака, а исте године пред млетачким дуждом решавало се и питање поделе слободних ждредова земље у Грбљу између племића и „которских грађана”.³

² У дукали од 10. октобра 1432. године понавља которском кнезу да се грбљаски зборови скупљају само у присуству племића, „иначе ће се Грбљани сматрати као бунтовници”. У случају да Грбљани продуже са непослушностима, наређује се у дукали да од 25. маја 1433. године кнез помоћу верних Паштровића похапси грбљанске поглавице. А што се тиче петорице већ ухапшених Грбљана, дужд је наредио да се они пусте, „ако је истина да су ухапшени на превару”. Которски кнез Антонио Пизаро се договори са Грбљанима и изда им трећу привилегију. Потврђујући дуждово мишљење, пусти заробљенике, али уз обавезу Грбљана да редовно плаћају данак и работе которским властима и да се не сакупљају више на зборовима без дозволе кнежеве и присуства племића. (J. Gelcich, *Monumenta Ragusina, Liber Reformationum I–V, Zagreb 1879–1897* (у даљем тексту: *Mon. Rag.*), 67; G. Čremošnik, *Kotorski dukali i druge listine*, Гласник земаљског музеја XXXII–XXXIV, Сарајево 1922, 138–40; А. Соловјев, *Грбљаска жупа и Грбљаски статут*, Годишњица Николе Чупића 40 (1931), 11–3.

³ *Mon. Rag.* I, 70–3; G. Čremošnik, *Kotorski dukali*, 142–45; А. Соловјев, *Грбљаска жупа*, 11–3; Д. Маликовић, *Закуп земље у Грбљаској жупи крајем XIV и у току XV века*, Зборник радова са научног скупа „Грбља кроз вјекове”, Грбља–Котор, 2001,

1. УГОВАРАЊЕ СВАКОДНЕВНИХ ПОСЛОВА

У оваквим политичким околностима одвијала се пословна активност многих становника Грбља у Котору крајем XIV и током XV века. У граду Св. Трипуна је тада најразвијеније било кожарство због његовог специфичног залеђа. Највећи број његових мајстора бавио се штављењем кожа за извоз. Било је ту људи из Грбља, Паштровића и Подгорице, оних са широког копненог подручија, из Риђана и вероватно и из других околних крајева. Многи од њих су посао изучили у својим селима, уз зетске реке, где су домаћи мајстори задовољавали највећи део локалних потреба.⁴

Најпре је 17. априла 1334. године Грбљанка Белослава, иначе удовица неког Милослава, у которској канцеларији регистровала уговор о удаји своје ћерке Маре за Которанина Милатика, и при том јој је у мираз уступила део земље у Грбљу у ждријебу Ивана Базилијевог, који јој је уступио син Јаков. Сама Белослава је остали део своје земље у Грбљској жупи задржала „док живи”^{4а}.

У Котору је септембра 1335. године Доброслав из Грбља, иначе посадник нунција Гиле, дао свог сина Родоста да учи обућарски занат код мајстора Радуна. Фамул из Грбља је мајстору требало да служи наредне четири године и осам месеци. Са своје стране, мајстор Радун се обавезао да свог ученика храни и одева, и да му на крају службе да сав обућарски алат, „како је обичај”. После осам месеци, дакле 26. маја 1336. године мајстор Радун је примио још једног ученика, што значи да је његова радионица радила добро. Станислава, сестра грођара из Конавала, наместила је код мајстора Радуна (обућара) свога сина Гојшу, са обавезом да му служи за наредних 15 година у обућарском занату, а мајстор је исто требало да га храни и одева, и да му на крају обезбеди обућарски алат.⁵

Много је више архивских података о пословном ангажовању становника Грбља у суседном Котору током XV века.

Новелџа („Novellus”) Драгомановић из Грбљске жупе се 2. марта 1431. године задужио код Марина пок. Ивана Бисте на десет перпера и

177–92; *Котор и Грбљ*, Зборник Фил. факултета XXXIV, Косовска Митровица 2006, 64–6.

⁴ *Историја Црне Горе 2*, Титоград 1970, 275.

^{4а} А. Mayer, *Kotorski spomenici*, Друга књига kotorskih notara od 1335–1337, Zagreb 1981, 497.

⁵ Историјски Архив у Котору (у даљем тексту: ИАК), *Судско-нотарски списи* (у даљем тексту: СН) II, 165, 378; Р. Ковијанић, *Которски обућари прве половине XIV вијека*, Гласник етичког музеја на Цетињу, Цетиње 1962, 59.

осам гроша которских. За толико новца Новеља је у Котору купио сирових смокава („*ficulus*”).⁶

Два дана касније, имењак горњег Новеље, Прибићевић, исто из Грбальске жупе, по одобрењу својих рођака Радоја Батутића и Радоње Митековића, имајући 20 гроша, својом слободном вољом склопио је уговор са кнезом и капетаном которским Николом Пизанијем, да га прати за Венецију о кнежевом трошку. Новеља се обавезао да ће тамо (у Млетцима) остати шест година ради служења Лодовику Венерију (*Lodovico Venegio*), односно његовој мајци Рипукњели, која ће бити обавезна да га храни и одева. Сведоци овог уговора били су которски судија Никола Маринов Бућа, као и Никола Главати и Павле Бућа, у својству аудитора.⁷

И Радоњац Бардитић из Грбља је 6. априла 1431. године дао Виту Контани (*Kontani*) са Хвара, иначе капетану брода, свога синовца Рада (*Alegreta*), сина пок. му брата Новака који је мао 12 година, да га служи у наредних осам година. Са своје стране, капетан Вито је био обавезан „према обичају” да Грбљанина Рада учи поморском занату, као и да му на крају овог уговора исплати шест златних дуката. Са своје пак стране, фамул Радо је био обавезан да Хваранина Вита служи код куће и на путовањима, али и свуда „где се капетан буде налазио, као сваки слуга”.⁸

Месец дана касније (6. маја) 1431. године, Прибил Вранковић, те Медун, Никола и Радослав, браћа истог Прибила из Жупе грбальске, и Радослав Росговац (*Rosgovac*) из Ластве, сувласници једног млина у Грбљу („*socius in uno molenalino*”) у пределу званом Вучко (*Vuccho*), уступају Остоји, зету Добре и Стојка Братиславовог (*de Bratislavo*), иначе пословним ортацима, по шесну млина, као и приход у истом износу (шести део) за суму од осам перпера, под условом да не може продати свој део без сагласности осталих ортака (деоничара).⁹

Новак Лијесвић из Ластве (у Паштровићима) и Петар Нигро (*Nigro*) из Венеције, уговорили су 20. септембра 1431. године у которској канцеларији, да Новак, по одобрењу паштровићког кнеза Радича Грубачевића, да у фамулску службу своју ћерку Љубу. Иста је била обавезна да у наредних 15 година служи код горе поменутог Петра Нигре,

⁶ ИАК, СН V, 416 од 2. III 1431.

⁷ ИАК, СН V, 43а од 4. III 1431.

⁸ Уговор је склопљен пред которским судијом Драгом Мако. Драго и Матијом Миховим Буција, као аудитором (ИАК, СН, V, 75 од 6. IV 1431.).

⁹ ИАК, СН V, 146 од 6. V 1431.

„све док он за њоме буде имао потребе”, уз обавезу газде да је храни, одева и да је припреми за удају, било у Котору или у Венецији.¹⁰

У Котору су крајем 1431. године двојица Грбљана склопили дужнички уговор. Најпре је 1. децембра Грбљанин Иван Добро од Которанина Симика Брајановог позајмио 50 златних дуката. Са тим новцем Иван је требало да отплови у Далмацију и да тамо купи уља Чланови удружења требало је да добит деле на једнаке делове после окончања ове трговачке трансакције.¹¹ И Новак Ратков Драгулиновић из Грбљанске жупе, иначе стално настањен у Котору, 10. децембра исте године, задужио се код Лудовика, сина Которанина Драга Лукиног Драго, за износ од 106 перпера млетачких. За овај новац Новак је требало да набави вунених тканина из Фиренце.¹²

Почетком 1432. године (1. јануара) Андрија из Ластве грбљанске примио је од земљака Гојка Жигулори („Zigulori”) 40 перпера као остаток ранијег дуга од 200 перпера. Сам Гојко је истога дана од горе поменутог которског трговца Симика Брајановог позајмио исто 40 перпера которских, јемчећи му враћање овог дуга до краја месеца августа 1432. године. Као јемство заложено му је свој виноград у Ластви, који се граничио са виноградом Домање Братимионовог (Brathomione).^{12-a}

Под млетачком влашћу сви которски канцелари за словенски језик су се звали „*interpres et cancellarius sclavus*”. Званични језик у администрацији и суду био је латински. Зато су се Грбљани 1432. године жалили млетачким властима да се у суду расправља само на латинском, а да они не знају тај језик. Дужд је њихов протест уважио и наредио је которским властима, да то више не раде, да Грбљанима објасне на словенском језику све што се говори на латинском. Колико је данас познато, Млечани су у комуникацији с народом поред латинског употребљавали и српски језик. Зато су у Грбљу наредбе оглашавали на српском језику.¹³

Међутим, Прибил Богдановић из Жупе Грбљанске је своју писану објаву од 20. новембра 1435. године у которској канцеларији, којом је обелоданио да полаже право на наслеђе имовине Радославе, удовице Милоша Богдановића, и њене мајке која је умрла без тестамена, а сестре Рајне, иначе Прибилове мајке, саставио латинским писмом. На

¹⁰ ИАК, СН V, 257 од 30. IX 1431.

¹¹ ИАК, СН V, 327 од 1. XII 1431.

¹² ИАК, СН V, 332 од 10. XII 1431.

^{12-a} ИАК, СН, V, 358 од 1. I 1432.

¹³ G. Čremonik, *Kotorski dukali*, 145; И. Соловјев, *Комунално уређење сарог Котора*, Београд 1950, 107–8.

ту пријаву приговор је дао Новак Главичић са сином Дабишом. За главног сведока својој тврдњи, Прибил је навео грбљанског свештеника Бошка Папомировића.¹⁴

И Грбљанин Примо Грубојевић се 12. фебруара 1436. године писаним путем изјаснио да полаже право на имовину покојног му брата Луке, а сина њиховог оца Радича Радиновића, као и на оставштину њихове мајке Живане, која је исто умрла без тестаента. На ову тврдњу, у которској канцеларији приговор је одмах поднео Прибил Гиздавац из Котора као и браћа Радич и Лука Димитровићи.¹⁵

Изјаву сличне садржине которском судском записничару саопштили су 17. јуна исте године Ратко и сестра му Милослава Зудевић, потомци умрлог оца им Стефана Луштице, стално настањени у Жупи грбљанској. Писаном изјавом они су тврдили да су наследници добара и имовине брата им по оцу Прибоја, који је исто умро без опорукe.¹⁶

У которској судској канцеларији, очигледно удружени Грбљани Багонац Пукојевић, Медош Брацановић и Обрад Пукојевић, становници грбљанског села Ћупа („de Соро”), обавезали су се 22. октобра 1436. године да предају Људевиту Ивановом Мекши четири млинска камена, добо направљена, за које су раније примили 32 балшина перпера. Овим уговором дужници из Грбља су се обавезали да никоме не испоруче млински камен „док не реализују ову обавезу”. Истим документом обе стране су се споразумеле да дебљина млинског камена буде изражена једном подлактицом.¹⁷

Раније помињани которски веровник, Људевит Драго, продао је 22. новембра у Котору ортацима Новаку Рајковићу и Остоји Богојевићу из Грбља једну лађу („barcham”) са свом неопходном опремом за 24 дуката.¹⁸

И током 1437. године регистровано је у которској канцеларији неколико пословних уговора чији су актери били становници Грбља или шире из места у тамошњој Жупи.

Најпре се 20. фебруара Павле Пукојевић писаним путем сложио да је дужан свом суседу Дабишину Радичевићу „за крв која је пала између њих” 60 перпера. Исти се сагласио да тај дуг врати тако што ће

¹⁴ ИАК, СН V, 686 од 20. XI 1435.

¹⁵ ИАК, СН V, 712 од 12. II 1436.

¹⁶ ИАК, СН V, 755 од 17. VI 1436.

¹⁷ ИАК, СН VI, 33 од 22. X 1436.

¹⁸ ИАК, СН VI, 63 од 22. XI 1436.

плаћати по 10 перпера сваке године за празник Св. Арханђела, све док не подмири цело износ крвнине.¹⁹

Прибил, нећак Радича Зибудиновића (Цибудиновића) из Грбља, дао је 15. марта 1437. године Которанину Лукрецију пок. Михаила Буције сва своја права на једну сентенцију (признаницу) Управе которске из 1436. године на износ од 27 перпера, која је гласила на Радича Димитријевића и његовог брата Луку.²⁰

Исто Грбљанин, Радич Прибиловић се 20. јуна 1437. године сагласио да је дужан которском комесару Јакову Гонели 67 перпера, које је позајмио ради куповине једног вола.²¹ Добрашин Ресевић и син му Божик из Грбља, задужили су се код Михаила Трифуновог из Венеције на 12 которских перпера. Дуг је настао после куповине осам лаката тканине, које је Михаило продао купцима из Грбља.²²

Которски судски регистри бележе током 1438. године још четири пословна уговора становника Грбља сплопљена у граду Св. Трипуна.

Најпре су Ђорђе Ђимо (de Gimo) и Урбан Маринов Болица, као заступници манастира Св. Фрањо, односно реда Мале Браће, и њихових представника фра Симона из Задра, иначе гвардијана, фра Марина из Дубровника, фра Фрања из Котора, фра Михаила из Дубровника и фра Марина из Задра, по одобрењу провидура и которских судија 2. фебруара 1438. године дали у закуп Остоји Барацићу, из грбальског села Ковачи, неку манастирску земљу. Посед се налазио у Грбальском пољу, испод Главина брда, са Остојином обавезом да плаћа годишњу закупнину у износу од три стара производа са земље и три егзагија (поклона).²³

Дабишин Стефанов Гордон из Рима, узео је од 13. фебруара од Микца Влатковића из Црниплата 10 перпера на зајам на време од три наредне године, са обавезом да му плаћа добит са закупљене земље у Грбальском пољу у месту званом Ловања главица.²⁴

И удружени Богоје Стојовић (или Скоровић), Добросав Кронојевић, Радич Стојковић и Вукослав Богдановић, ковач, сви из Грбља („de Zura”), сагласили су се 26. фебруара 1438. године да су дужни Которанину Луки Паутино 12 перпера, као остатак од укупног дуга на 24 перпера насталог после куповине наковња, којег су грбальски дужници купили у Котору за рачун Марка Новаковог, мачара.²⁵

¹⁹ ИАК, СН VI, 114 од 20. II 1437.

²⁰ ИАК, СН VI, 126 од 15. III 1437.

²¹ ИАК, СН VI, 190 од 29. VI 1437.

²² ИАК, СН VI, 218 од 9. IX 1437.

²³ ИАК, СН VI, 415 од 2. II 1438.

²⁴ ИАК, СН VI, 427 од 13. II 1438.

²⁵ ИАК, СН VI, 426 од 26. II 1438

Исте године (12. марта), Дабишин Глубовић (или Голубовић) из Грбља одредио је у которској судској канцеларији за свог заступника Богоја Хиспани („Hispani”), са задатком да га овај заступа у Дубровнику, ради наплате 16 перпера и 10 гроша од Новака Добричевића из Пераста. Дуг је направила Новакова ћерка приликом куповине свилених одела (хаљина) у граду под Срђем.²⁶

Гојко Милатковић из Грбља продао је 24. маја 1440. године у Котору Добрељи Прибојевићу и Ратку Дабисиновићу из Ловринча (de Lovricano) свој шести део млина, који је поседовао заједно са Милошем Ратковићем и Стојком Добрушковим и Стојком Друшковићем, исто из Грбља. Млин се налазио изнад млина Лауренција Буције, на земљишту наследника Ивана Труфуновог Буције, који га је и продао, као што се и види из исправе коју је писао нотар Антоније из Сантогенезија (Antonije de Santogenesisio) 1440. године, на износ од 25 перпера.²⁷

Исте године (3. новембра), Грбљанин Иван Копо, продао је Матиги Балбу из Венеције, трговцу стално настањеном у Котору, своју баркузију са бродском опремом за износ од 183 перпера.²⁸

Половином XV века, у Котору се помиње и ковач Бјелша Радовановић из Грбља.²⁹

Суд у Котору 5. децембра 1468. године донео је пресуду да поп Братић из Грбља и Никола обућар, зет Балше, старатељи наследника пок. Радоње Клинца, морнара из Котора, дају део од Радоњине имовине Ружи и Кати, кћерима Радоњиним. Радило се о имовини њихове мајке, пок. Јеле, жене Радоњине. Суд наводи брачни уговор између Радоње Војислава Клинца и Јеле, ћерке Ђурка Кркшића из Луштице, писан 1445. године, из којег се види да је Јела донела Радоњи у мираз 100 перпера у покретним стварима, кућу у Котору у градској четврти Ковачи, између куће Новака „portolana” и куће Радича Влаховића.³⁰

2. ЗАКЉУЧИВАЊЕ ЗАКУПНИЧКИХ И ДРУГИХ ПОСЛОВНИХ СПОРАЗУМА

Давање и узимање обрадивог земљишта под закуп, због чега су становници Грбља исто често боравили у Котору, узимало је широке

²⁶ ИАК, СН VI, 442 од 12. III 1438.

²⁷ ИАК, СН VI, 991 од 24. V 1440.

²⁸ ИАК, СН VII, 39 од 3. XI 1440

²⁹ N. Božanić Bezić, *Majstori oružari, štitari, kovači i ljevači topova od XIII do XVIII stoleća u Dalmaciji*, Vojno-pomorski ogledi 1(1966), 64.

³⁰ ИАК, СН XIII, 670 од 5. XII 1468; Р. Ковојанић, *Једрењаџи которске луке*, Годишњак ПМК XV (1967), 39.

размере на територији целе Грбальске жупе, како у времену кад је тај град припадао Србији, тако и касније. Слично се може рећи и за друге градове на Приморју који су у средњем веку припадали српској држави, као и за Скадар, што је у историјској науци од раније већ познато.³¹

У которском судском регистру 1326. године евидентирано је неколико стотина таквих уговора, између которских властелина као власника и слободних сељака из Грбља, као њихових корисника. Иначе, слободни сељаци су током XIV и XV века живели једино у которском дистрикту, док су се на осталој територији которске општине (Грбаљ, Бијела, Крушевица и Леденица) налазили полуслободни кметови.³²

Први такав уговор у которској канцеларији регистрован је 8. априла 1326. године, између тамошњег ђакона (име непознато), сина пок. Матије, управитеља имовине (земље) цркве Св. Матије и грбальских сељака из породице Нундина. Овим уговором ђакон је Грбљанину Николи, сину Трипа Нундине, и њиховим баштиницима „за вазда” изнајмио земљиште речене цркве, уз обавезу истог ђакона да годишње на дан Св. Луке поменутој цркви плати 12 гроша за сваки карат изнајмљене земље, а ако то не уради „нека се земља врати цркви”.³³

У истој канцеларији, регистрован је 2. августа исте године (1326) и закупнички уговор између Петра, архиђакона Цркве Св. Трипуна (заједно са Каптолом) и Грбљанина Обрада Цернице о уступању овом једног земљишта речене цркве, које се налазило на брду званом Св. Анђело, покрај винограда рибара Ловра и Ивана Сланоне и винограда чији је власник био Грбљанин Блажо. Од насада и плодова закупљеног винограда Обрад је био обавезан да реченој цркви сваке године плаћа десети део „према обичају града Котора”.³⁴ Само два дана касније у которском судском регистру евидентиран је закупнички уговор између Франа управитеља Цркве Св. Луке и Града, сина Богдановог и Богоја Месала и његове ћерке Доме. По том уговору, закупљивачи ове земље из Грбља, која се налазила иза горе поменуте Цркве Св. Луке а близу поседа Петра Добрека и Микедана ковача, су исто парче земље закупили на период од двадесет година, са обавезом да плаћају по 18 гроша сва-

³¹ М. Благојевић, *Земљорадња у средњоваковној Србији*, Београд 1989, 229. О закупу земље у Грбљу током XIV и XV века, детаљније видети код: Д. Маликовић, *Закуп земље у Грбальској жупи крајем XIV и током XV века*, Зборник радова: *Грбаљ кроз вјекове*, Котор–Грбаљ, 2001, 177–93.

³² И. Синдик, *Комунално уређење старог Котора*, Београд 1950, 57.

³³ I. Stjepčević, *Grbalj i Kotor*, Split 1941, 31-2.

³⁴ Исто.

ке године на дан Св. Луке, под претњом плаћања казне „према обичају земље”.³⁵

У которској судској канцеларији 24. новембра 1327. године регистрован је закуп земље између которског архиђакона (заједно са тамошњим Каптолом) и Радоја, сина Обрата Писме, и његових наследника из Грбља. Радило се о закупу „на вечна времена” једног винограда чији је власник била которска црква Св. Луке, а који је некад био у поседу которског властелина Нулка Буганове, као и о закупу винограда Петра Видова, који се налазио испод цркве. Закупнички износ је гласио на 32 которска динара, које су закупници из Грбља били дужни да плаћају которској цркви на дан Св. Михаила, под претњом плаћања двоструког износа и „заплене са наше стране без суда одређеног износа”. У истом закупничком уговору је било наглашено „да ако неко неће посадити на реченој земљи, која је горе описана, може садити на десети део према обичају земље”.³⁶

Даваоци земље у закуп на територији Грбља су се, наравно, на терет тамошњих сељака као примаоца закупа, настојали што више обогатити. То потврђују и многе котораске исправе из тог времена. Тако је 12. марта 1335. године Паша Налић изнајмио Добричину Водопивцу један карат земље који се налазио у ждребу Марина Болице који је некад припадао Кици Витомировом, за десет наредних година. За то је требало да му Добричин плаћа сваке године месеца августа седам стари жита, под претњом плаћања двоструке обавезе.³⁷

У которској канцеларији регистрован је 21. маја 1335. године и уговор између Маркуле, ћерке пок. Марина Арбанаса, иначе зависнице код Которанина Ивана Базилијевог, и Медосије Драганића, којим је еона овом которском златару давала свог сина Николу за фамула, са обавезом овога да му за период од десет наредних година верно служи. За то време, златар је Николу требало да научи тајнама златарског заната „да га долично храни, одева и обува”, као и да му на крају реченог времена „дâ алат као што је обичај”. Најамнику Медосију, за случај да речени Никола побегне пре времена, гарантовали су Братисан Милковић и Драго, син Илије из Столива, са обавезом „да му га лично доведу”. У исправама није забележена присила господара на поседника изнајмљене земље. Може ли се из тога закључити да је једино сељак у Грбљу слободно располагао закупљеним поседом, или да је од рода остављао некога, или више њих, који ће преузети очеву баштину са

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ ИАК, СН I, 318 од 12. III 1335.

односним обавезама? Вероватније изгледа ово последње, јер би се у противном случају смрћу слободних сељака кидала свака веза са господарем, а баштиници би били лишени права стечених од оца на господаревом поседу.³⁸

Интересантне садржине је, несумњиво, и закупнички уговор закључен 28. јула 1336. године, чијем склапању су присуствовали обојица његових актера, па и онај из Грбља. По њему је Собра, жена покојног кројача Вилина из Котора, дала „само за свог живота” Лампру Болици неколико каруба грбљске земље за два стара жита и стар јечма годишње, које јој је закупник имао дати сваке године на дан Св. Илије, „по мери которске општине”.³⁹

Врло су ретки били случајеви да се слободан сељак из Грбљске жупе обавезивао которском властелину на лични рад. У случајевима регистрованим у которским исправама та обавеза је била ретка. Тако је на пример, 1439. године Которанин Трипо Болица, опат Цркве Св. Јураја под Перастом дао у закуп „на вечна времена” Радељи са Брда, Бошку Маројевићу из Богдашића, Пељи са Брда и Новаку Микулићу из Грбља, земљу звану Жилково, за 24 перпера на годину и 12 поклона, 3 по свакој кући и осам дана рада на годину дана, што је износило 2 дана по кући.⁴⁰

Лично слободни, могли су сељаци Грбља имати и изван Грбљске жупе сопствени посед или закупити туђу земљу. Дозвола господара у тим случајевима није регистрована, али вероватно није била ни потребна. Међутим, актери и тако склопљених закупничких уговора, па и они из Грбља, су њиховом потписивању у Котору обично присуствовали. То се најбоље види из исправе регистроване у которском суду 12. марта 1396. године, по којој је Павле Батратић из Грбља, човек Жива Буције из Котора, zaloжио Милоју Палташићу из истог града своју кућу која се налазила у пределу Шурања и која је била спојена са кућом снајдера Милагоста с друге стране пута, који је водио у Крепис.⁴¹

Код которског судског нотара дошли су 14. маја 1396. године Трипун, син пок. Групше из Столива (которски дистрикт), иначе човек Жива Бисте, и Радослав и Бојко, браћа Родоста из Котора, ради скла-

³⁸ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 43–4.

³⁹ ИАК, СН II, 337; I, 25, II, 238, 485, 532, 579, 667; VI, 375, 1068; X, 456, XI, 127 од 15. I 1431.

⁴⁰ *...et octo operas laboriorum in annos scilicet duos pro singulo domo...* (I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 35.).

⁴¹ Д. Маликовић, *Закуп земље*, 186.

пања уговора о закупу комада земље, која се налазила у пределу Столива.⁴²

Закупнички уговор „на вечна времена” („*ad afflictum perpetum*”), чиме је слободни сељак из Грбља постајао фактички власник закупљеног земљишта, склопили су 20. јуна 1396. године Дамјан Болица, Блажо Галија и Никола Болица, као снабдевачи манастира Мале Браће у Котору, са Милодрагом Биндом, његовим нећаком Канијом и њиховим наследницима из Грбља. Радило се о закупу земљишта поменутог манастира, које је лежало у пределу Шурања, где је некад било двориште Јураја Цернелија, за осам гроша которских, са обавезом примаоца закупа да тај знос исплати на дан Св. Петра и Павла.⁴³

И Добра, жена пок. кројача Вилина из Котора, дала је 28. јула 1396. године, Лампру Болици своју карубу земље, која се налазила у Грбальској жупи, у ждребу Луке Болице, која им је била досуђена одлуком которских судија. Закуп је гласио на два стара жита и стар јечма годишње, колико су закупци били дужни да плате горе поменутој Добри на дан Св. Илије, „по мери которске општине”.⁴⁴ Сличан закупнички уговор у которској судској канцеларији склопили су 13. септембра 1396. године Палма Славов из Котора и Родић, син Ивана из Столива. Радило се о закупу једне парцеле у Столиву, уз услов да је исти Родић дужан да ту земљу оре сваке године и да на њој посади винову лозу и смокве. Кад поменута земља буде узорана и посађене уговорене културе, закупник Родић је дужан да власнику Палми да половину производа са посађеног винограда и добивених смокава. Све ове обавезе прималац закупа гарантовао је „свом својом покретном и непокретном имовином.”⁴⁵

Обавезе грбальских сељка према власницима земље која се примала у закуп биле су, како смо раније нагласили, стандардне. Међутим, мало пре успостављања млетачке власти над тим крајем, уместо уобичајених правила која су одређивала висину доприноса, почињу се између господара и грбальских сељака склапати посебни закупнички уговори, који су на нешто специфичнији начин одређивали висину сељакове обавезе. Такав уговор у Котору склопљен је 8. августа 1397.

⁴² *Ego Trifun filius quondam Grupse de Stolivio de districtus Cathari homo Ivan Biste do et dono...Radoslavo de Catharo unam peciam terre positam de dicta contrata Stolivio...* (Судски Архив код окружног суда у Котору (у даљем тексту: S.A.) II, 304; I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 42.).

⁴³ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 33–4.

⁴⁴ S.A. II, 337, 338, 409, 485, 572, 579, 667; I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 52.

⁴⁵ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 43–4.

године између дрводељца Доброслава Матаруге из Котора и неког Болина из Грбља, човека Николе Загурија, чијем склапању су присуствовали обојица актера. Радило се о изнајмљивању једног карата земље, која се налазила у Грбљској жупи у ждребу Нуце Жиле. Овај карат земље давалац је изнајмио грбљском сељаку за шест стари „доброг и чистог жита”, мереног по мери которске општине, колико му је сваке године требало бити донесено код његове куће на дан Св. Илије.⁴⁶

Немали број закупничких уговора у которској канцеларији у времену од 1430. до 1440. године прецизирао је узимање земље у најам у грбљском месту Ластви. Приликом склапања и таквих уговора сељаци из Грбља су дуже или краће време боравили у суседном Котору. Први такав закупнички споразум регистрован је 29. новембра 1430. године између Николе Болице и његовог сина Аловизија, као даваоца, и Трипка Мариновог Буцие и његовог сина Николе, као примаоца једног карата земље у Ластви, у ждребу Трифуна Буцие. Обавеза закупника износила је три стара жита годишње.⁴⁷

Занимљив је у овом погледу и уговор регистрован у которској судској канцеларији 7. новембра 1431. године између браће Марина и Матка Гокчели. Њиме су ова двојица дала у закуп „за вазда” Мароју Гојковићу из Ластве своје земљиште у истом месту, а да при томе није била назначена висина њихове обавезе, као ни назив уобичајених годишњих поклона.⁴⁸

У которској канцеларији убрзо су регистрована још два уговора о закупу земље у Ластви. Најпре је 30. децембра 1431. године Которанин Марин Буциа дао у закуп Николи Стоицићу и његовом брату Миливоју из Пераста један посед („villam”) у Ластви за четири перпера годишњег закупа и један поклон.⁴⁹

Удружени Доброслав Крајновић, Брајко Милаковић и Новак Богићевић из Грбља (de Zurra), вратили су 18. октобра 1436. године сва права браћи Марину и Матку Ситију на три дела, а Налу Бакоју на четврти део земље коју су имали у Горњем Грбљу, у ждебу Марка Симониса.⁵⁰

У многим закупничким уговорима склопљеним између которских властелина (као власника) и сељака из Грбља није прецизно била озна-

⁴⁶ ИАК, СН II, 456 од 8. VIII 1397; Д. Маликовић, *Закуп земље*, 180.

⁴⁷ ИАК, СН V, 111 од 29. XI 1397.

⁴⁸ ИАК, СН II, 320 од 7. XI 1431.

⁴⁹ ИАК, СН V, 113 од 30. XII 1431.

⁵⁰ ИАК, СН VI, 39 од 18. X 1436.

чена висина уобичајених поклона власнику земље, већ је употребљавана уобичајена максима „по которском обичају”. Ипак смо запазили да је у четири таква споразума било наглашено да је закупник био дужан да за празник Св. Илије власнику земље донесе и два поклона, у три случаја три поклона, у једном случају четири и у једном случају шест поклона. Изузетак у том погледу представљао је уговор од 21. октобра 1436. године закључен, уз присуство свих његових актера, између Марина Јакобовог Пасквалибуса и Медоја Миличевића из Грбља, по којем је закупник Медоје био обавезан да власнику земље „ексеније да у натури”, без прецизног наглашавања количине.⁵¹

Неки закупнички уговори током XV века као место њиховог склапања истичу Доњи Грбаљ. Такав један споразум регистрован је 24. октобра 1436. године. Њиме су Трипко, Илија, Јаков и Никола, синови пок. Стефана Загура, дали у закуп Рашку Маројевићу из Грбља два карата земље у Доњем Грбљу, један у ждребу породице Бесантис, а други у ждребу фамилије Бакое (Bachoe). Обавеза закупника је износила седам стари жита которске мере, плус три поклона годишње, чија је вредност требало да се исплати у натури.⁵² Само неколико дана после тога (29.октобра), Которанин Паскоје Тонко Враћен дао је у закуп горе поменутом Рушку Маројвићу из Грбља карат земље у Доњем Грбљу („in Zurra de Gerbli inferior”) у ждребу породице Бесантис, са обавезом да закупник да три стара жита годишње и три поклона.⁵³

У другој половини месеца јуна (22. јуна) 1436. године Которанин Трифко Стефанов Загури изнајмио је „за вазда” Јурају Богишићу из места Пасиглаве два карата земље у Ластви, уз обавезу да му годишње плаћа три перпера и донесе један поклон.⁵⁴ Међутим, има примера да су и становници Ластве у которској канцеларији отказивали раније склопљене закупничке уговоре. Тако је Андро Брајевић из Ластве исто 22. јуна отказао Трајану Стефановом Загури закуп за комад земље зване Долац, коју је држао у закупу за десет перпера и осам которских гроша годишње. Он је ту земљу намеравао да препусти горе поменутом Јурају Богишићу из Пасиглаве.⁵⁵

После доласка Венеције, у Грбаљу и његовој околини настаје видно ограничавање слободе тамошњих слободних сељака, против чега су се неретко бунили и которски властелини. Тако је 6. јуна 1439.

⁵¹ ИАК, СН V, 40 од 21. X 1436.

⁵² ИАК, СН VI, 44 од 24. X 1436.

⁵³ ИАК, СН VI, 48-9 од 29. XI 1436.

⁵⁴ ИАК, СН VI, 439 од 22. VI 1438; Д. Маликовић, *Закуп земље*, 184.

⁵⁵ ИАК, СН VI, 489 од 22. VI 1438.

године которски племић Трипо Буција подигао тужбу против Добреље Прибојевића из Грбља, жалећи се да Добреља не обрађује његову земљу како је било уговорено, због чега је овај неколико пута лично морао да иде у Котор. Тужилац је зато захтевао од которског суда да натера реченог Добрељу да врати накнадно закупљени посед, добијен од которског властелина Михаила Пелегрини. У вези са овом тужбом убрзо је донета пресуда, да се тужени Добреља ослободи од речене тужбе, јер није било сигурно да је исти држао у закуп и земљу тужиоца Трипе.⁵⁶

Против самовоље господара, меропхе је, како је од раније познато у српској држави, штитио закон. Члан 139. Душановог законика с тим у вези гласи: „Насадницима у моме царству не сме господар ништа чинити закону противно, они су му дужни робовати и давати што сам ја у закону записао. Догоди ли се да господар насељенику учини што преко закона, царска је заповест, да је свакоме насељенику слободно судити се са својим господарем, па био тај господар цар, била то царица, или ма ко други.”⁵⁷ Зато, кад су 20. децембра 1439. године Михена Главати и другови Јанку Радосалићу унајмили неке карате земље у Грбљу, Грбљанин Јанко није ни слутио да ће због појашњења тог закупничког уговора бити принуђен да више пута долази у Котор. Ово зато јер су против ове одлуке устали сви насељеници, Медоје и другови. Которске судије у вези са овом тужбом одлучише „...да споменути Медоје и другови...за себе и своје баштинике и наследнике имају држати и обрађивати речене земље”⁵⁸

Кад је грбљски сељак отказао господару закуп земље није се више могао вратити на њу, поготово ако је господар био против тога. Ни суд га у том случају није узимао у заштиту. Напротив, против њега је поступао одбојно, као што се види из исправе састављене у Которском суду 22. априла 1440. године. По њој је которски властелин Албан Сагедо, у присуству которских судија Драга Лукиног и Луке Јаковљевог, под претњом плаћања казне од 25 перпера, наредио Богоју Мркшићу из Грбљске жупе, да од тог дана па до јуна исте године, напусти кућу и земљу Которанина Људевита Мексе, која је припадала истој жупи коју је Људевит био својевољно отказао по реченом Богоју, а који је због тог решења више дана боравио у граду Св. Трипуна, намеран да поништи одредбе јавне исправе састављене још 11. децембра

⁵⁶ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 43.

⁵⁷ St. Novaković, *Zakonski spomenici srp. drž. srednjega veka*, Srp. Kralj. Akademija, Beograd 1912, 226.

⁵⁸ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 41-2.

1437. године.⁵⁹ И Ластвљанин Ратко Братуновић је од 3. јула 1440. године више пута долазио у Котор намеран да поништи уговор по којем је од которског властелина Астуна Мариновог Друшка изнајмио квадрањол земље у Јасиндолу, која се прецизно речено налазила „између потока и земље Цркве Св. Михаила у Котору”.⁶⁰

Све спорове између власника земље и грбљских сељака решавао је суд у Котору, па су и у таквим ситуацијама становници Грбља једном или више пута долазили у град са чијим су властима, како је познато, током XIV и XV века имали доста проблема и нерешених питања. Али пре него што би такав спор решило редовно судско веће, као и у другим приморским местима, настали проблем требало је да реше изабрани арбитраи, неформална судска већа састављена од угледних локалних првака. Тако су у спору Ђураша Суседовића из Грбља и његове браће Петра, Вукше и Живка Вукотића, 30. јула 1440. године за арбитра били изабрани: Тома и Нал Буциа, браћа Радоја Батутиса, и Боговац Пукојевић, изабрани од стране Ђураша и браће му, као и Бенко Мекса, Трифун Јакобов, Добрашин Жернацијум и Андрија Новаковић, исто из Грбља, изабрани од стране Живка и браће му. Изабрани арбитраи су имали задатак да реше спор око земље Зенка Мексе.⁶¹ Нал и Бакоје сагласили су се са Радишом Остојиним Мицевићем из Грбља, који је становао на њиховој земљи, да међусобни спор реше изабрани арбитраи: Марин Налов Сити и Богоје Ситојевић. Пресуда арбитра је, као и у осталим приморским местима, била обавезујућа за све стране у спору, под претњом казне од 50 перпера за онога ко не изврши њихову пресуду.⁶²

Са дозволом власника грбљски сељаци су могли продати другим сељацима закупљену земљу. И због склапања таквих уговора Грбљани су неретко долазили у суседни им Котор. Такву изјаву склопили су у которској канцеларији 4. марта 1442. године Чудан Петровић из Грбљске жупе те Трипко и Петар, синови пок. Маркулина Драге. Они су са которском властелинском породицом Драго имали уговорен закуп на „вечна времена” за један карат земље у Доњем Грбљу у ждребу Томе Салве, који је уступио Радославу Вријашићу за осам стари жита и три поклона годишње „с дозволом и изричитом применом тужених унајмителја”. Нови закупник се обавезао да власницима плаћа једну

⁵⁹ Д. Маликовић, *Закуп земље*, 188.

⁶⁰ ИАК, СН VI, 100 од 3. VII 1440.

⁶¹ ИАК, СН VII, 4 од 30. VII 1440.

⁶² I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 58; Д. Маликовић, *Закуп земље*, 189.

букелу жита, коју је годишње требало да одбије од добара поменутог Чудана.⁶³

Становници Грбља су крајем XIV и током XV века у Котор долазили и у њему боравили дуже или краће и због других разлога. Многе од тих пословних боравака регистровала је и грађа Которског Архива, али о томе неком другом приликом и на другом месту.

Prof. Maliković Dragi, Ph.D.

University of Prishtina, Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica

BUSINESS DEALINGS OF INHABITANTS OF GRBALJ AT THE END OF 14TH AND DURING 15TH CENTURY

Summary

At the end of 14th and during 15th century, the inhabitants of Grbalj county went to Kotor most frequently on business. There they made different deals, had their business documents certified or registered contracts on lease of certain land in Grbalj, the owners of which were members of some of the Kotor noblemen's families. The people of Grbalj spent time in the Middle-Age Kotor also to solve personal or business disputes that were tried by informal arbiters or chosen judges of the Kotor Court, in the business registers of which almost all business contacts of Grbalj villagers and Kotor noblemen were recorded.

The villagers of Grbalj and members of their families went to Kotor for other, primarily personal reasons too, but there is very little mention of such contacts with the Kotor area during 14th and 15th centuries either in the archives material or in available literature.

⁶³ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 57.